MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

LIKVÄRDIG UTBILDNING- LÄTTARE SAGT ÄN GJORT.

En kvalitativ studie om några förskollärares, lärares och skolledares uppfattningar om förutsättningar för en likvärdig utbildning.

CAMILLA BOHOLM
CAROLINE LÖFVENBERG

Akademin för utbildning, kultur och kommunikation
Pedagogik
Examensarbete i lärarutbildningen
Grundnivå, 15 hp.

Handledare Jonas Nordmark

Examinator Eva Ärlemalm-Hagsér

Termin Hösttermin År 2013

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Examensarbete på
grundnivå

15 högskolepoäng

SAMMANFATTNING

Camilla Boholm
Caroline Löfvenberg

Likvärdig utbildning – lättare sagt än gjort
En kvalitativ studie om några förskollärares, lärares och skolledares uppfattningar om förutsättningar för likvärdig utbildning.

2013 Antal sidor: 29

Syftet med studien är att undersöka hur några förskollärare, lärare och skolledare ser på de pedagogiska förutsättningarna för en likvärdig utbildning inom förskolor och skolor. Kvalitativa intervjuer användes som metod i studien. I studien intervjuades tre förskollärare, tre lärare, en förskolechef och en biträdande rektor från två förskolor och två skolor. Resultaten visade att respondenterna ansåg att alla barn ska få sina behov tillgodosedda för att utbildningen ska kallas likvärdig. Respondenterna menade att brist på personal med pedagogisk kompetens och för stora barngrupper försämrade möjligheterna att ge en likvärdig utbildning. Respondenterna menade därför överlag att för att en likvärdig utbildning ska bli möjlig krävs både i förskolan och skolan mindre barngrupper och mer fortbildning för personalen. Den ena slutsatsen i studien var att deltagarna uttryckte att det var skillnad i hur de ville arbeta och hur de faktiskt arbetade, mot en likvärdig utbildning. Den andra slutsatsen var att flera av respondenterna upplevde att en del barn i deras verksamhet inte fick det stöd de behöver.

Nyckelord: Likvärdighet, skola, förskola, förutsättningar.

Innehållsförteckning

1 Inledning 4
1.1 Begreppsdefinitioner 4
1.2 Syfte 4
1.3 Forskningsfrågor 5
1.4 Skollagen och läroplanerna 5
1.5 Från en skola för eliten till en skola som strävar efter jämlikhet 5
1.6 En möjlig definition av likvärdighet 6
2 Forskningsöversikt 7
2.1 Studieresultat ur socioekonomiska perspektiv 7
2.2 Ökning av barn i behov av särskilt stöd 8
3 Metod 10
3.1 Datainsamlingsmetod 10
3.2 Urval 11
3.3 Genomförande 11
3.4 Databearbetning och analysmetod 12
3.5 Reliabilitet och validitet 12
3.6 Etiska ställningstaganden 13
4 Resultat 14
4.1 Betydelse av likvärdighet 14
4.2 Motiv för att arbeta för en likvärdig utbildning 15
4.3 Svårigheter kring ett arbete mot likvärdighet 15
4.4 Förutsättningar för barn i behov av särskilt stöd 16
4.5 Förutsättningar för likvärdighet 17
5 Analys 18
5.1 Den ideala bilden av likvärdighet 18
5.2 Den krassa verkligheten 20
6 Diskussion 21
6.1 Metoddiskussion 21
6.2 Diskussion 21
6.3 Nya forskningsfrågor och pedagogisk relevans 23
Bilaga 1 Missivbrev
Bilaga 2 Frågeguide förskola
Bilaga 3 Frågeguide skola
Bilaga 4 Arbetsfördelning

1 Inledning

Arbetet inom förskola och skola styrs av läroplaner. De uttrycker alla barns rätt till likvärdig utbildning och undervisningen ska vara anpassad utifrån varje enskilt barns villkor och behov. I *Läroplan för förskola, Lpfö98* ”anges normerna för likvärdigheten av de nationella målen, och förskolan ska arbeta för att nå dessa mål ” (Utbildningsdepartementet 2010, s. 5). I *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11* står ”Normerna för likvärdigheten anges genom de nationella målen.” (Utbildningsdepartementet 2011, s. 8). Trots att dessa punkter klart och tydligt står formulerade i läroplanerna tycks tolkningsutrymmet för begreppet likvärdighet vara stort. Det är inte heller tydligt hur normerna ska förstås. Varken i läroplanerna eller inom ramen för Skolverkets verksamhet har vi lyckats återfinna en entydig tolkning av likvärdighet. Likvärdighet tycks vara ett svårdefinierat begrepp.

I december 2013 publicerades den senaste PISA-undersökningen. Undersökningen visar att svenska elever är de som försämrat sitt resultat mest i alla kunskapsområden. Kunskapsområdena är matematik, läsförståelse och naturvetenskap. De svenska resultaten ligger under genomsnittet för länderna som är medlemmar i OECD[1]. Rapportförfattarna diskuterar huruvida en försämrad likvärdighet kan anges som delorsak till de försämrade resultaten (PISA 2013). PISA-undersökningen görs på 15-åringar, men skillnaderna i likvärdigheten tycks ha uppstått tidigare. Hur upplever förskollärare och lärare att deras arbete och praktik påverkar framtida likvärdighet?

Under arbetets gång har vi noterat att villkoren för en likvärdig skola och förskola uppmärksammas av media. Lärarnas Riksförbund kräver en förändring av svenska skolan i en debattartikel (Jansson, 2013). För att resultaten och likvärdigheten i skolan ska kunna förbättras vill de att staten ska ha mer ansvar gällande skolans styrning samt att staten ska förse skolorna med mer resurser. Skillnaderna i resultat mellan kommuner och mellan skolor växer och Lärarnas riksförbund menar att den trenden måste ändras.

Den största delen av forskningen vi har hittat relaterar till skolan och en mindre del till förskolan. Frågorna som behandlas i forskningen om likvärdigheten i skolorna kan dock rimligtvis även diskuteras för förskolorna, och i många fall har forskningsresultaten för skolornas verksamhet relevans även för förskolorna. Vi har fokuserat på forskningen som rör det svenska utbildningsväsendet.

1.1 Begreppsdefinitioner

I den här rapporten använder vi begreppet pedagoger som samlingsnamn för förskollärare och lärare. Skolledare använder vi som samlingsnamn för förskolechef och biträdande rektor.

1.2 Syfte

Vårt syfte med studien är att undersöka hur några förskollärare, lärare, skolledare ser på förutsättningarna för en likvärdig utbildning inom några förskolor och skolor. Vi vill också bidra till en diskussion om hur likvärdighet kan definieras inom ramen för en förskolepraktik och skolpraktik i grundskolans tidiga år.

[1] OECD är en förkortning för Organisation for Economic Co-operation and Development

1.3 Forskningsfrågor

Våra forskningsfrågor är:
Hur tolkar några verksamma förskollärare, lärare och skolledare begreppet likvärdig utbildning?
Hur definierar deltagarna i studien villkoren för likvärdig utbildning?
Hur ser de som deltar i studien på villkoren för likvärdig utbildning i vardaglig verksamhet?

1.4 Skollagen och läroplanerna

Eftersom likvärdighet är ett centralt begrepp i både skollagen och läroplanerna, måste de som arbetar i förskola och skola förhålla sig till detta. Nedan följer en sammanfattning av skollagens (SFS 2010:800) direktiv om likvärdighet:

- Alla oavsett skolform har rätt till en likvärdig utbildning[2].
- Tillgången till utbildning ska vara lika, oberoende av var i Sverige man bor eller vilka sociala och ekonomiska förhållanden man lever under[3].
- Barns behov måste beaktas i utbildningen liksom att barn ska få stöd för att utvecklas. För att barnen ska kunna tillgodogöra sig utbildningen ska det finnas en ambition att kompensera olikheter i barnens förutsättningar[4].
- Alla barn ska ges den hjälp och stimulering i sitt lärande som de behöver för att nå så långt som möjligt, även de barn som lätt når kunskapsmålen[5].

Enligt *Läroplan för förskola, Lpfö98* (Utbildningsdepartementet, 2010) ska förskolans arbete präglas av omsorg om det enskilda barnets trygghet, utveckling och lärande, samt beakta barns olika behov och förutsättningar:

"Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte ska fördelas lika." (Utbildningsdepartementet, 2010 s. 5).

I *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11* (Utbildningsdepartementet, 2011) står det:

”Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling…”, samt:

”En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika.” (Utbildningsdepartementet, 2011 s. 8)

1.5 Från en skola för eliten till en skola som strävar efter jämlikhet

Idén om en likvärdighetssträvande utbildning är i ett utbildningshistoriskt perspektiv relativt ny. Tallberg Broman, Rubinstein Reich och Hägerström (2002) menar att både förskolans och skolans historia kännetecknas av köns- och klasstrukturer.

[2] 1:a kap §9
[3] 1:a kap §8
[4] 1:a kap §4
[5] 3:e kap §3

Skolformerna under 1700-talet var knutna till kyrkan. Latin och kristendom var dominerande ämnen och läraren var en manlig präst. Skolan var ämnad för en privilegierad minoritet. Under 1700-talet startades i Sverige privatskolor i några stora städer. Undervisningen var åtskild för pojkar och flickor. Betyg och examen var betydelsefulla för pojkar medan det dröjde länge innan flickor fick ta examen.

1842 startade den obligatoriska folkskolan med avsikten att alla barn skulle få rätt att skaffa sig kunskaper och färdigheter. Det innebar dock inte att alla gick i skolan tillsammans (Rydman, 2000). Cirka 80 % av barnen gick i folkskolan runt 1880. Tallberg Broman m.fl. (2002) menar att även om folkskolan var en skola för både flickor och pojkar så kom flickorna inte på allvar in i folkskolan förrän efter ett halvt sekel. Flickorna blev istället undervisade av fruntimmersföreningar utanför hemmet. Richardson (2010) menar att folkskolan under 1800-talet hade brister både pedagogiskt och hygieniskt. Bristerna var så allvarliga att folkskolan blev kallad för ”fattigskola”. Enligt Tallberg Broman m.fl. (2002) kunde det vara 150 barn i en barngrupp. Richardsson (2010) hävdar att föräldrar som hade det bra ställt satte sina barn i privata skolor på grund av folkskolans bristande kvalitet. För de som ville göra skolan mer jämlik och som hade en förhoppning att folkskolan skulle vara en skola för alla blev det en besvikelse när de rika beslöt flytta sina barn från folkskolan.

Lagen om den gemensamma grundskolan trädde i kraft först år 1962. Då infördes en gemensam skola för alla barn och den åtskilda undervisningen för flickor respektive pojkar lades ner (Tallberg Broman m.fl. 2002).

Under 1980- och 1990-talen gjordes enligt Svensson (2010) en del ändringar i skolväsendets organisation. Bland annat beslutades att elever och föräldrar fritt får välja mellan kommunala och fristående skolor. Staten lämnade också över rollen som arbetsgivare för skolpersonalen till kommunerna. Dock har staten fortfarande det övergripande ansvaret för skolornas styrdokument. 1991 satte Göran Persson som dåvarande skolminister upp villkor för att uppnå en likvärdig skola. Några av villkoren var att målen i läroplanerna skulle vara tydliga, att utbildningen för lärare skulle vara av bra kvalitet och att det skulle finnas möjlighet till fortbildning för lärarna. Dessutom infördes nationella behörighetsregler för lärarna.

1.6 En möjlig definition av likvärdighet

Skollagen (SFS 2010:800) föreskriver likvärdig utbildning. Svensson (2010) menar emellertid att det inte existerar någon fastställd begreppsdefinition av likvärdighet, och det innebär att likvärdighet i praktiken kan tolkas på olika sätt. Englund (2005) menar att politiska ideologier hela tiden förändras och samsas på en gemensam politisk arena. Det går därför heller inte att utifrån de olika politiska ideologierna få fram en entydig bild av deras syn på utbildningspolitisken syn eller skolans samhällsorienterande innehåll. Inte heller synen på likvärdighetens betydelse är entydig.

I en rapport som Auer och Sandqvist (2012) skrivit på uppdrag av Skolverket, delas begreppet likvärdighet upp och förtydligas. De olika delarna är: att alla barn ska ha lika tillgång till utbildning; att utbildningen ska ha samma kvalitet oavsett var den bedrivs, och att; utbildningen ska vara kompenserande. I skollagen (SFS 2010:800) framgår det relativt tydligt att lika tillgång till utbildning innebär att det inte ska ha någon betydelse för tillgång till utbildning var i landet man bor eller vilka

ekonomiska eller sociala möjligheter man har. Med lika kvalitet menas enligt Auer och Sandqvist (2012) att alla barn har rätt till en utbildning som ger dem möjlighet att nå de fastställda målen.

En viktig aspekt i arbetet för en likvärdig skola, är att se att olika människor har olika behov och utifrån den insikten arbeta kompensatoriskt. En kompenserande utbildning tar hänsyn till barns olika behov, förutsättningar och villkor. Det finns både yttre och inre faktorer som kan göra att barn behöver stöttning. Inre faktorer kan vara att barnet inte nått den utveckling det behöver för att klara åldersrelaterade uppgifter. De inre faktorerna går att förstå genom vad Hwang och Nilsson (2011) menar är ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Enligt dem syftar utvecklingspsykologin till att beskriva människors utveckling och beteende. Vidare skriver Auer och Sandqvist (2012) att yttre faktorer kan vara hemförhållanden som inte gynnar utvecklingen. Att utbildningen ska vara kompenserande gäller alla barn. Vissa barn kan behöva extra stöd för att nå målen, och andra som har lätt att nå målen kan behöva stimuleras för att nå så långt som möjligt.

Auer och Sandqvist (2012) poängterar huvudmännens ansvar att anpassa verksamheten efter barnens olika behov och villkor både vad gäller resursfördelning, organisation och utförande. Kraven är inte absoluta, men skolan har ett specifikt ansvar att ge stöd till de elever som har svårigheter att nå målen eller riskerar att få svårigheter. Med andra ord ska verksamheterna anpassas efter varje enskilt barn så långt det är möjligt, så att de får optimala möjligheter till utveckling och lärande.

Von Greiff (2009) lyfter fram två nyckelbetydelser av begreppet likvärdighet. Den ena går i linje med de tidigare beskrivningarna, nämligen vikten av att alla barn har lika tillgång till utbildning. Den andra betydelsen fördjupar begreppet kompenserande utbildning, då von Greiff menar att det är ett mål, till och med ett överordnat mål, ”att utjämna livschanser för individer med olika bakgrund.” (von Greiff 2009, s. 34). På så sätt skulle alla få lika möjligheter att tillägna sig utbildningen eller verksamheten. Karlsudd (2012) påpekar att i styrdokumenten är det ett ideologiskt mål att barnomsorgen ska vara en inkluderande verksamhet för alla barn.

2 Forskningsöversikt

Definitionen av likvärdig utbildning kan som vi skrivit tidigare delas in i tre delar: lika tillgång till utbildning, lika kvalitet på utbildning och kompenserande utbildning (Auer och Sandqvist, 2012). Vi har endast hittat tidigare forskning[6] om området kompenserande utbildning, och där har vi lagt fokus på barn i behov av särskilt stöd och studieresultat ur socioekonomiska perspektiv.

2.1 Studieresultat ur socioekonomiska perspektiv

Resultaten för elever i skolan ser olika ut. Vi har i de studier vi läst noterat att barns resultat påverkas av vilken bakgrund de har.

[6] För att finna forskningslitteratur inom vårt område sökte vi på orden, skola, förskola, likvärdig, jämlik, lika möjligheter, barn med behov av särskilt stöd och utbildningshistoria På Uppsatser.se, Diva.se samt Google scholar. Flest rapporter fann vi dock på Skolverkets hemsida, www.skolverket.se.

Sandqvist (2012) hävdar, i en rapport på uppdrag av Skolverket, att i varje studie som gjorts angående barns bakgrund och resultat i skolan, har det bekräftats att socioekonomisk bakgrund är av stor betydelse för skolresultaten.

Olsson (2009) har på uppdrag av Skolverket skrivit en rapport som sammanställer olika studier om kunskapsmätningar. Studierna visar att det finns ett samband mellan elevernas resultat och deras sociala bakgrund, kön samt etnicitet. Föräldrarnas utbildning, kulturella kapital, engagemang och förväntningar på sina barn är de mest betydelsefulla faktorerna. Hemförhållanden och föräldrarnas bakgrund har alltså en stark påverkan på resultaten i skolan. Olsson (2009) hävdar att ett utbildningspolitiskt mål är att skolan, oavsett hemmets påverkan, ska erbjuda alla elever lika möjligheter till måluppfyllelse. I rapporten noterar Olsson (2009) en ökad segregation i skolorna i och med friskolereformen. Det har lett till att elever med liknande bakgrund i större utsträckning väljer samma skola. Dessutom har skillnaderna i resultaten ökat mellan olika skolor och elevgrupper. De ökade skillnaderna i resultaten antas bero på föräldrarnas varierande utbildning.

Kommunerna fördelar ut resurser till skolorna. Det finns stora skillnader i resursfördelningen mellan olika kommuner och forskning visar att resurser är av betydelse för elevernas resultat enligt Olsson (2009).

Von Greiff (2009) påtalar att likvärdigheten i skolan har minskat sedan början av 1990-talet, då skolan kommunaliserades, om man ser till spridning av studieresultat. Dock har den ökade tillgången till förskola gjort att likvärdigheten har gynnats. Von Greiff drar slutsatserna att tillgång till förskola med god pedagogisk verksamhet samt hög lärartäthet i förskola och de tidiga skolåren sannolikt har betydelse för goda resultat senare i skolan och i yrkeslivet.

När det gäller avsnitt, 2.2 Ökning av barn i behov av särskilt stöd, har vi studerat rapporten ”Elever *i behov av särskilt stöd*” från 1998. Den är skriven av Lena Hammarberg på uppdrag av Skolverket. Trots att den är relativt gammalhittar vi ingen nyare rapport som tar upp temat så grundligt. Dessutom visar en rapport från Skolinspektionen att resultaten från 1998 inte nämnvärt har ändrats till år 2009.

2.2 Ökning av barn i behov av särskilt stöd

För att inkludera de barn som är i behov av särskilt stöd krävs extra ansträngningar av pedagogerna i verksamheterna. Karlsudd (2012) hävdar att alla barn i skolan ska behandlas lika och att olikheter ska ses som en tillgång. Vidare påpekar han att skolan måste ha en allmän pedagogik som kan tillämpas på alla barn oavsett deras framgångar i skolarbetet.

Hammarberg (1998) skriver att under slutet av 1990-talet såg Skolverket en ökning av antalet elever i behov av särskilt stöd. Denna ökning antas bero på att kraven på eleverna blev både tydligare och större i och med de läroplaner och betygssystem som drevs igenom då. Högre krav på anpassning till omvärlden tros också vara en bidragande orsak. I en rapport skriven på uppdrag av Skolverket hävdar Hemmingsson (2001) att barn som har behov av särskilt stöd inte måste ha en diagnos för att få extra stöd. Många föräldrar upplever dock att det krävs en diagnos för att deras barn ska få det stöd de är i behov av.

Hammarberg (1998) menar att elever i behov av särskilt stöd har en ovillkorlig rätt att få stöd, men hur stödet ska se ut och i vilken utsträckning det ska ges är upp till skolan att avgöra. Eftersom det saknas klara angivelser för hur insatserna ska utformas, så skiljer det sig i praktiken mycket åt mellan olika skolor. Vissa skolor är väldigt bra på att hitta lösningar för barn i behov av särskilt stöd medan andra ger ett undermåligt stöd. Hammarberg (1998) skriver också att kommuner överlag försöker hitta enkla lösningar och generella modeller istället för individuellt anpassade lösningar. Hemmingsson (2001) beskriver att många skolor har ett arbetssätt där barn i behov av särskilt stöd antingen ges ett massivt stöd eller nästan inget alls. Skolorna saknar ofta metoder för att ge lite hjälp till dem i lindrigare behov av särskilt stöd. Enligt Hemmingson (2001) är en lösning som förekommer i undervisningen att funktionshindrade barn ”befrias” från vissa moment istället för att ges alternativa uppgifter. Hammarberg (1998) menar att det föreligger ett avsevärt behov av att kommunerna metodiskt följer upp och utvärderar stödinsatserna. Hemmingsson (2001) anser att skolorna måste förbättra strukturen för små och måttliga hjälpinsatser. Skolinspektionen (2009) framför kritik mot att många skolor inte har tillräckliga rutiner för att hitta barnen som är i behov av särskilt stöd. Därmed har dessa skolor också svårt att ge dessa elever det stöd de behöver och har rätt till. Vidare framhåller Skolinspektionen att utvärderingen av stödinsatserna generellt behöver bli bättre.

Alexandersson (2009) beskriver ett inkluderande arbetssätt i en rapport hon har skrivit på uppdrag av Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM). I det inkluderande arbetssättet utgår man från barnens rättigheter istället för deras behov. Hammarberg (1998) menar att barn i behov av särskilt stöd vill vara kvar i den ordinarie gruppen och inkluderas i den ordinarie verksamheten och få stöttning och bekräftelse där, istället för att placeras utanför ordinarie undervisning. Alexandersson (2009) pekar på att lärande är en process som utvecklas i det sociala sammanhang eleven är delaktig i, och social gemenskap och kunskapsutveckling är sammanflätade. När alla barn inkluderas i en social gemenskap gynnas allas lärande. Inkluderande arbetssätt är således en kompenserande åtgärd som kan leda till en mer likvärdig skola. Dyson och Millward (2000) har gjort en liknande studie i Storbritannien. De menar att det inkluderande arbetssättet är en ständigt pågående, ganska svår och krävande process, som syftar till att barn i behov av särskilt stöd ska känna sig just inkluderade. De anser även att det inte är ett självändamål att barn i behov av särskilt stöd omfattas av ett inkluderande arbetssätt, utan att det enskilda barnets behov ska styra vilken verksamhet det ska vara i.

Läraren och dennes förmåga att skapa en god undervisningssituation, med en variation av metoder och stödinsatser är av yttersta vikt för att barn i behov av särskilt stöd ska känna sig inkluderade menar Hammarberg (1998), Dyson och Millward (2000) och Alexandersson (2009). Även klasstorlek har inverkan på barns lärande i den meningen att lärarnas arbetssituation påverkas. En stor grupp skapar större stress och försvårar lärarens möjligheter att göra ett bra arbete (Hemmingsson, 2001).

Hammarberg (1998), Dyson och Millward (2000) och Alexandersson (2009) menar att alla vuxna i skolan behöver vara förebilder och stötta de barn som inte själva kan komma in i sociala gemenskaper, så att de ges vägar att hitta en plats i respektive grupp. För att barn i behov av särskilt stöd ska nå bästa möjliga resultat måste hela skolan delta i stödinsatserna. Skolmiljön i stort har en viktig betydelse såsom

måltider, lokaler, elevvård och ledarskap. Vidare menar Hammarberg (1998) och Alexandersson (2009) att en väl fungerande föräldrasamverkan är elementär i arbetet med barn i behov av särskilt stöd. Alexandersson (2009) hävdar också att barnen i den studie hon gjorde gynnades av att lärarna hade kunskap om vad just deras funktionsnedsättning kunde innebära. Dyson och Millward (2000) poängterar att det krävs fortbildning av all personal och ibland även högre utbildning för enskilda personer.

3 Metod

3.1 Datainsamlingsmetod

Vi ville med vår studie undersöka hur förskollärare, lärare och skolledare ser på villkoren för en likvärdig utbildning och förstå deras uppfattningar om vad en likvärdig utbildning innebär

Vi har valt att använda kvalitativa intervjuer. Enligt Trost (2010) syftar sådana till att hitta och beskriva mönster. Med en kvalitativ intervju menar han att forskaren vill ”Förstå människors sätt att resonera eller reagera, eller att särskilja eller urskilja varierande handlingsmönster” (Trost 2010, s. 32). Denscombe (2009) menar att intervjuer är ett bra tillvägagångssätt då forskaren i detalj vill undersöka människors uppfattningar, erfarenheter och ståndpunkter om en viss företeelse.

Stukát (2005) benämner kvalitativa intervjuer som halvstrukturerade intervjuer eller semistrukturerade intervjuer. Stúkat menar att i semistrukturerade intervjuer utgår forskaren från huvudfrågor som sedan följs upp. Trost (2010) hävdar att då en forskare använder sig av kvalitativa intervjuer så ska forskaren så långt det är möjligt låta den intervjuade bestämma i vilken ordning frågorna kommer under intervjun. Han rekommenderar att man gör en lista på frågeområden som intervjuguide. Trost (2010) menar vidare att om en studie utförs av flera intervjuare kan den så kallade intervjuguiden varieras för hur frågorna ställs mellan olika intervjuare. Guiderna måste dock vara jämförbara och lika till innehållet. Bjørndal (2005) hävdar att om man börjar intervjun med bakgrundsfrågor, det vill säga frågor angående till exempel ålder och yrkesbakgrund, kan det bidra till att den intervjuade känner sig bekvämare i intervjusituationen. Bakgrundsfrågor är av den karaktären att de är lätta att svara på. I likhet med Trosts och Bjørndals rekommendationer formulerade vi ett antal frågor inom området likvärdighet i förskola respektive skola och skapade så vår frågeguide.

Vi bad respondenterna att ordna ett rum, så att intervjuerna kunde hållas i avskildhet. Stukát (2005) trycker på vikten av ostördhet, då det gör att tryggheten under intervjun ökar för alla inblandade. I enlighet med Trost (2010) som menar att intervjuer så långt det är möjligt bör ske enskilt valde vi att göra enskilda intervjuer, med en intervjuare och en respondent. Vi ansåg att det skulle underlätta både att göra intervjuerna och att bearbeta svaren.
När flera respondenter blir intervjuade samtidigt, finns en risk att några inte kommer till tals. Det kan också vara så att den som har en avvikande åsikt inte vill föra fram den i grupp. Svaren riskerar således att inte bli nyanserade (Trost, 2010).

Intervjuerna dokumenterades med diktafon. Stukát (2005) hävdar att ljudinspelningar är en bra metod att dokumentera intervjuer, eftersom

inspelningarna fångar in i stort sett allt som sker under intervjun. Det är också beständigt så att forskaren, i efterhand kan gå tillbaka och kontrollera vad som sades och hur. Han påpekar dock att en del känner sig obekväma med att bli inspelade. Trost (2010) menar att om de intervjuade inte vill bli inspelade måste man som forskare respektera detta och låta bli att spela in. Alla respondenter i vår studie godkände att bli inspelade.

3.2 Urval

Denscombe (2009) menar att deltagarna i intervjuer oftast väljs ut för att de antingen har en speciell position eller inblick i det som forskaren efterfrågar. Det viktigaste i den här studien ansåg vi var att respondenterna var utbildade förskollärare eller lärare samt att de var verksamma inom respektive verksamhet. Vi gjorde alltså ett strategiskt urval. Vi förutsatte att de hade god kännedom om läroplanerna, samt att de var vana att ha ett reflekterande förhållningssätt både till innehållet i dem och till sin egen verksamhet. Stukát (2005) hävdar att det är viktigt för tillförlitligheten av resultaten att veta hur de som medverkar i en studie valts ut.
Vi kontaktade lärare, förskollärare och skolledare via mejl för att fråga om de var intresserade av att delta i vår studie. Med i mejlet skickades vårt missivbrev där vi förklarade mer ingående vad studien och intervjuerna hade för syfte.
Några av de tillfrågade hade inte möjlighet att delta i studien. Då kontaktadevi efterhand andra lärare, förskollärare och skolledare på andra skolor och förskolor. Inom skola är de svarande verksamma i årskurs ett. Ena skolan ligger i ett område som domineras av högutbildade höginkomsttagare och den andra skolan ligger i ett mer blandat socioekonomiskt område. Inom förskola är de deltagande förskollärarna verksamma inom åldrarna ett till fem år. Den ena förskolan ligger i ett nybyggt villaområde där de flesta har både hög inkomst och utbildning, den andra ligger i ett mer blandat socioekonomiskt område. Sammanlagt deltog åtta respondenter i studien: sju kvinnor och en man. Av dessa åtta personer arbetade sex stycken i barngrupp och de andra två som skolledare, en på förskola och en på skola. Vi tyckte det var relevant att intervjua skolledare eftersom vi utgick från att de skulle ha ett vidare perspektiv än de förskollärare och lärare som arbetade i barngrupp eller klass och därmed överblick över fler barn och grupper. Alla deltagare i studien har arbetat olika länge inom respektive yrke och arbetslängden är mellan 3 och 15 år.

3.3 Genomförande

Vi har olika inriktning på våra utbildningar. Det föll sig därför naturligt att Camilla gjorde intervjuer i skolan och Caroline i förskolan. Vi gjorde ett gemensamt missivbrev (se bilaga 1) som tillhandahölls alla som blev tillfrågade för möjligt deltagande i studien. I brevet beskrev vi syftet med studien och hur intervjuerna skulle gå till. Innan själva intervjutillfället kontaktade vi berörda respondenter per mejl eller telefon för att boka en tid. Vid det här tillfället informerades deltagarna ytterligare en gång om hur studien skulle genomföras.
På ena förskolan intervjuades två förskollärare och på den andra intervjuades en förskollärare och förskolechefen. På ena skolan intervjuades två lärare och på den andra intervjuades en lärare och en biträdande rektor.
Intervjuerna började på utsatt tid. Alla respondenter hade sett till att det fanns ett avskilt rum att sitta i. I ett fall var det dock inte ostört, då några elever upprepade gånger kom in i rummet. Innan vi satte igång med själva intervjun presenterade vi oss själva och förklarade än en gång syftet med intervjun, samt vårt arbete. Vi

försäkrade oss om att ha respondenternas uttryckliga samtycke till att delta i studien. Under intervjuerna använde vi diktafon och samtliga respondenter godkände att bli inspelade. Vi kompletterade också insamlingen av data under intervjuerna med att anteckna. Vi startade intervjuerna med ett par inledningsfrågor som sedan ledde till huvudfrågorna. Intervjuerna varade mellan 30-50 minuter.

3.4 Databearbetning och analysmetod

Denscombe (2009) anser att forskaren har lättare att analysera data som är transkriberat än inspelad data. Vi valde att göra en selektiv transkribering av de inspelade intervjuerna. För att den här fasen inte skulle ta alltför mycket tid från andra delar i studien valde vi att transkribera våra egna intervjuer. När vi hade sammanställt vårt eget material träffades vi och diskuterade vad respondenterna sagt. Vi arbetade fram resultaten i studien under flera träffar. Vi sorterade ut det som vi ansåg var betydelsefullt för studien och sammanställde sedan svaren. Vi har inte läst resultaten genom någon teori. Vi valde istället att i ett tidigt skede förutsättningslöst undersöka tendenser, centrala och återkommande formuleringar och uttryck i resultaten.

3.5 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet är hur tillförlitligt eller bra ett mätinstrument är. Validitet är ett mått på trovärdighet och det anger hur noggrant resultatet blir med den metod som forskaren använt sig av. Stukát (2005) hävdar att vanliga svagheter i en intervjustudie kan vara feltolkningar, yttre störningar under tiden en undersökning görs eller kanske feltolkningar när svaren behandlas. Under alla intervjuer utom en satt vi ostört och respondenterna kunde i lugn och ro svara på de frågor som ställdes. För att minska risken för missuppfattningar – så resultaten blev korrekta kunde vi dessutom fråga om vi uppfattat allt korrekt eller be respondenterna utveckla svaren. För att vara säkra på att få med så mycket information som möjligt från intervjuerna spelade vi in dem. Vissa av respondenterna blev även intervjuade två gånger då vi ansåg att de första frågorna inte var tillräckligt bra formulerade. Svaren vid båda tillfällena överensstämde med varandra.

Stukát (2005) hävdar att reliabilitet är ett nödvändigt villkor för validitet. Oavsett om studien har en god eller dålig reliabilitet menar han att validiteten kan bli dålig, eftersom studien kanske mäter fel saker (Stukát, 2005). Vidare poängterar han att om människor är inblandade bör frågan om hur ärliga de är beaktas. De kanske omedvetet ger oärliga svar, inte vill erkänna brister eller kanske säger sådant som de tror intervjuaren vill ha som svar i just den frågan (Stukát, 2005). Vi tror att respondenterna mycket väl kan ha gett svar som de trodde vi ville ha, även om vi inte har några indikationer på det. Eftersom likvärdighet i förskola och skola i regel är ett positivt begrepp som respondenterna verkade vilja arbeta för, finns det risk att respondenterna medvetet eller omedvetet förmedlade en bättre bild av den egna verksamheten än vad en objektiv bedömare skulle ha gjort. Vi fick vid ett par tillfällen motfrågor om vad vi själva ansåg att likvärdighet innebär. I ett fall kom kommentaren "om det nu är likvärdighet" vilket kändes som ett påstående där respondenten ville ha en antydan om det hon ansåg om likvärdighet hörde ihop med det vi sökte. Respondenterna blev då påminda om att det var deras synsätt och svar som var viktiga och relevanta för vår studie.

3.6 Etiska ställningstaganden

Vetenskapsrådets (2011) forskningsetiska principer har tagits fram för att skydda dem som deltar i en studie, det så kallade individskyddskravet. Individskyddskravet är av Vetenskapsrådet uppdelat i fyra olika principer för att göra dessa mer konkreta. Informationskravet är den första principen, vilket har uppfyllts i studien genom att vi innan intervjuerna informerade de intervjuade om syftet med studien. De har också fått information om att deras deltagande var frivilligt och att de närsomhelst hade möjlighet att avbryta deltagandet i studien. Denna information fick de dels i missivbrevet som gick ut i studiens startskede, och dels muntligt av oss på plats innan intervjuerna startade. Samtliga gav då sitt samtycke att vara med i studien, vilket gör att den andra principen, samtyckeskravet uppfyllts. Vad gäller princip nummer tre, konfidentialitetskravet, har vi tagit hänsyn till den genom att inte nämna några namn i studien. Vi har gjort alla anonyma i studien. Vi har valt att inte namnge skolorna och förskolorna. Vilka dessa är och var de ligger bedömde vi inte skulle tillföra studien något. Den fjärde principen är nyttjandekravet. Med detta menas att material som är insamlat om enskilda personer uteslutande får användas i det syfte som respondenterna informerats om. För den här studien innebär det att när arbetet är avslutat kommer inspelat material att raderas och anteckningar och nedskrivet material förstöras.

4 Resultat

Nedan beskriver vi resultaten av vår studie. Resultaten har vi sammanställt under fem rubriker:

- betydelse av likvärdighet,
- motiv för att arbeta för en likvärdig utbildning,
- svårigheter kring ett arbete mot likvärdighet,
- förutsättningar för barn i behov av särskilt stöd,
- förutsättningar för likvärdighet.

I vår resultatdel fokuserar vi på hur respondenterna reflekterar kring likvärdighet och hur den kan uppnås på bästa sätt i förskola och skola, samt hur respondenterna beskriver att de önskar arbeta för att få en så likvärdig verksamhet som möjligt.

4.1 Betydelse av likvärdighet

Vissa respondenter uttryckte en osäkerhet inför begreppet likvärdighet. Alla respondenterna uttrycker att likvärdighet är när alla barn får förutsättningar att delta i verksamheten oavsett vem man är och varifrån man kommer. Barnens behov ska tillfredställas. Förskolechefen säger:

> ”Alla barn ska bli sedda. De ska få vara i en barngrupp där de har en roll och en plats. Det ska inte spela någon roll om jag går i förskola här eller någon annanstans, de ska få med sig ungefär samma saker fast på olika sätt, men grunderna ska vara desamma.”

I samtliga intervjuer betonas vikten av att alla barn ska ha lika möjligheter och förutsättningar till att utvecklas. Det är viktigt att barnen får samma grund att stå på. Inget barn ska få mer än något annat. Alla barn har samma värde och alla har samma rättigheter. Förskollärarna tryckte mer på att alla barn ska få möjlighet till att pröva på, samt att inget barn ska bli favoriserat. Inom skolan tryckte de svarande på att eleverna ska få förutsättningar att uppnå målen. En lärare säger:

> ”Likvärdighet är att bli lika behandlad oavsett vilket kön man har, vilket ursprung man har och vilken förmåga man har. Alla är här på lika villkor. Det är jätteviktigt och det är mitt ansvar som lärare att hela tiden ha det med mig i allt jag gör.”

En förskollärare som intervjuades anser att det är svårt att uppnå likvärdighet helt. Frågan om alla barn kan få lika mycket är i fokus. Hon uttrycker:

> ”Och det här med likvärdighet, vi har pratat mycket om det och man blir nog aldrig klar. Att kan man ge lika mycket till alla barn? Ha lika mycket av allt? Jag vet inte, jag tror inte det. Alla har inte heller behov av det. Och då tänker man ska inte han eller hon få också göra detta eller vara med om det här eller det här. Så är det vi vuxna eller vi som föräldrar som vill eller har barnet behov av det? Rättvisa och likvärdighet behöver inte vara samma sak. Idag tror jag det imorgon kanske jag tror något annat.”

4.2 Motiv för att arbeta för en likvärdig utbildning

Alla respondenter menar att det är en självklarhet att arbeta för en likvärdig utbildning för att alla barn ska få möjlighet att nå så långt som möjligt i sin utveckling. Oavsett vilken bakgrund eller sociala förutsättningar ett barn har ska det ha rätt till samma utbildning. Valet av skola ska heller inte ha någon betydelse, utbildningen ska utformas lika.
En förskollärare menar att det är förskolan som lägger grunden för likvärdighet. Om skolan inte fortsätter med arbetet kring likvärdighet menar hon att förskolans arbete är ogjort. Barn ska ha rätt till en utbildning som passar just deras förutsättningar till utveckling. En lärare tycker det är självklart att arbeta för en likvärdig skola och säger:

> ”ha ha! Den är ju så självklar! Alla ska ha rätt och alla ska ha lika förutsättningar för att kunna nå så långt som möjligt. Både de som är väldigt begåvade och ligger väldigt högt upp och även de som behöver komma ikapp. Det är så superviktigt. Det är ju en lagstiftning att man ska jobba med barns rättigheter och likvärdighet och barns möjligheter”.

4.3 Svårigheter kring ett arbete mot likvärdighet

Flera av respondenterna betonar att brist på tid är ett hinder i arbetet. Vid stora barngrupper med för få pedagoger blir det svårt att räcka till. Därför får inte alla barn den tid de behöver av pedagogerna. I skolan upplever lärarna sig själva som ensamma i undervisningssituationerna. Ensamheten gör det svårt att erbjuda alla barn utmaningar, så att de når så långt som möjligt. Lärarna menar att om de inte kan stötta vissa enskilda barn, så blir det även svårt att ge dem en möjlighet att delta på samma villkor som andra barn. I undervisningssituationerna får inte de elever som ligger längre fram än de andra glömmas bort. Även de eleverna ska ha rätt till att bli sedda och få sina behov och förutsättningar tillgodosedda. En lärare säger:

> "Det gäller inte bara att tillgodose de som är svaga i en klass, om man ska ha en likvärdig skola. Även de som är duktiga behöver utmaning och stimulans, för att de inte ska tröttna på skolan. De ska också kunna nå så långt det bara är möjligt."

De intervjuade förskollärarna betonar att brist på professionellt förhållningssätt hos vissa kollegor är ett hinder i arbetet mot likvärdighet. Förskollärarna menar också att de ibland möter barn som de inte vet hur de ska förhålla sig till eller hur de ska erbjuda det de vill. Då är brist på kunskap hos de som arbetar i förskolan en svårighet. Några förskollärare upplever att det är ett bekymmer att på ett naturligt sätt arbeta med värdegrundsfrågor tillsammans med barnen. Det är enligt förskollärarna en omöjlighet att hålla sig uppdaterade på alla områden inom pedagogik, vilket försvårar arbetet. Förskollärarna tycker sig känna en svårighet att kunna se och uppmärksamma de barn som inte är framåt. Detta är något de vill kunna göra eftersom att alla barn ska bli sedda. En förskollärare säger:

> ”Vi måste följa upp och se till så vi har med hela gruppen. Annars kan barn slinka igenom hela förskolan och inte ha fått det de ska få.”

Vidare ses ekonomin som ett hinder av flertalet respondenter. Resurser fördelas inte ut till verksamheterna på det sätt som respondenterna anser att barnen är i behov av, vilket leder till försvårade arbetssituationer både för pedagoger och för barn. Förskolechefen säger:

> ”Ekonomin är absolut ett hinder. Vi behöver mer resurser för att stötta enskilda barn så att de har möjlighet att delta på samma villkor som andra barn.”

4.4 Förutsättningar för barn i behov av särskilt stöd

Flera av förskollärarna i studien uttrycker uppfattningen att alla barn behöver få sina specifika behov tillgodosedda. Därför måste arbetssättet anpassas efter barngruppen. Med arbete i smågrupper kan verksamheten anpassas bättre och det gynnar särskilt barn i behov av särskilt stöd. Därmed bidrar smågrupper till inkludering. Förskollärarna menar dessutom att smågrupper har den positiva bieffekten att barnen har lättare att koncentrera sig och det leder till fördjupat lärande. En förskollärare säger:

> Mindre grupper främjar samhörighet med kompisarna. De får bättre villkor och mer uppmärksamhet.”

Flera av förskollärarna talar också om vikten av en extra person med pedagogisk kompetens i barngrupper där man har barn i behov av särskilt stöd. Stödet kan då anpassas så att det passar det enskilda barnet och barngruppen. Förskollärarna säger att en anpassning kan vara att den person som har bäst relation till barnet i behov av särskilt stöd tillbringar mest tid med det barnet. Stödet för barn i behov av särskilt stöd kan vara över olika lång tid. Ibland behövs bara en punktinsats och andra gånger en längre. Det finns också de respondenter som anser att alla barn i en grupp kan gynnas av att ett barn får en riktad stödinsats. En förskollärare säger:

> ”Om man jobbar med ett barns möjligheter och intressen mot målen så är det fler som kommer få dra del av det. Om du jobbar för att det ska bli jämlikt för någon kommer alla få dra del av det.”

Respondenterna på förskolorna och på ena skolan berättar att det finns tillgång till specialistkompetens om det behövs. På alla verksamheter finns specialpedagoger och på ena skolan även ett hälsoteam. Den skola som har ett hälsoteam ligger i ett område där barnen har högutbildade föräldrar. Läraren på den här skolan säger att hälsoteamet beslutar om stödet kan nås inom ramen för det ordinarie arbetslaget, eller om elev och lärare är i behov av handledning från specialpedagog. Hälsoteamet diskuterar förhållningssätt och hur arbetet kring eleven ska föras vidare. Biträdande rektorn på den skolan säger:

”Vi har ju ett elevhälsoteam här på skolan som består av skolsköterska, specialpedagog, rektor. Är det en elev som har en funktionsnedsättning där det behövs ändras i miljön så gör vi det. Men med hälsoteamet ser vi vad det är vi behöver, kan det nås inom ramen för det lilla arbetslaget, eller behöver vi handledning av specialpedagogen. Det ser lite olika ut. Så det är unikt och individanpassat."

På den andra skolan uttrycker lärarna att de elever som är i behov av stöd inte får det som de behöver. Lärarna säger då att det är de själva som måste gå in och hjälpa de elever som behöver extra stöd, vilket i sin tur leder till att tiden för de andra eleverna minskar och då tillgodoses inte deras behov. En lärare säger:

”Vi har jättemånga barn på den här skolan som har en diagnos men som inte får något stöd. En del vill att varje elev ska sitta still och vara tyst men så fungerar inte jag. Skulle jag ägna all tid åt att försöka få ett barn att sitta still och vara tyst skulle jag aldrig hinna göra något annat. Så då får man på något sätt försöka organisera så att dessa elever får åla runt och gå ut när de vill för annars blir det inte hållbart.”

4.5 Förutsättningar för likvärdighet

Både respondenterna på förskola och skola påpekar att deras kompetenser bör tas till vara och att de bör erbjudas utbildning eller fortbildning. De anser att då ges större möjligheter till en likvärdig verksamhet. Både i förskola och i skola betonar deltagarna i studien också vikten av högre personalbemanning i barngrupperna. Högre bemanning ger mer förutsättningar till att kunna se varje enskilt barn, och det i sin tur leder till en mer likvärdig undervisning.
En förskollärare säger:

”Det handlar dels om gruppens sammansättning, hur många barn man har per pedagog. Är inte den förutsättningen bra sänker man nivån mot de här högre idealen”.

Förskollärarna betonar att arbete i smågrupper och i projekt gör att det finns en möjlighet att se alla barn och en chans att dokumentera dem. De intervjuade förskollärarna menar också att de måste ha ett samarbete mellan avdelningarna då det ger barnen möjlighet att få samma förutsättningar.

Två av lärarna i skolan poängterar att förutsättningar för likvärdighet ligger på läraren. De uttrycker att det är av stor betydelse vilken lärare barn får och hur mycket energi och kraft som läraren lägger ner. Likvärdighet anses enligt dem inte vara något som på ett naturligt sätt ges utan det är något vi måste arbeta hårt för. En av lärarna poängterar att barnen får olika stöd hemifrån, men att lärarna inte kan påverka denna ojämlikhet i någon större utsträckning. Hon säger:

"Så länge jag ser varje barn utifrån deras personlighet och förutsättningar och ser till att de jobbar utifrån sin kapacitet och förmåga så blir likvärdigheten så bra jag kan få den. Sen har alla barn med sig olika förutsättningar hemifrån. En del har föräldrar som hjälper dem jättemycket med skolarbete och ser till att de utvecklas framåt även hemma, medan andra har föräldrar som inte lyfter ett finger för att hjälpa sina barn med

> skolarbete. Detta kan jag inte göra så mycket åt, mer än att försöka förklara generellt för föräldrar hur de kan hjälpa sina barn.”

Alla förskollärare och förskolechefen i studien pratar om att det är viktigt att ha miljöer som barnen tycker är spännande, som de vill vara kvar i och som de kan ta till sig av och lära sig av. Barnens material ska vara tillgängligt så att de själva kan ta för sig. Varje enskilt barn ska kunna få ut någonting i miljöerna runt omkring dem.

> ”Det ska finnas något för varje barn i miljöerna.”

Samtliga förskollärarna menar vidare att om man organiserar sin verksamhet så att det blir möjligt att arbeta med barnen i smågrupper i ett fördjupande projekt blir det en möjlighet till en mer likvärdig verksamhet. På en av förskolorna där vi gjorde intervjuer använder de sig av loggpärmar. Förskollärarna beskriver att de i pärmarna bland annat samlar dokumentation och antecknar framsteg för varje enskilt barn. Förskollärarna uppfattar pärmarna som en möjlighet i arbetet mot likvärdighet, eftersom det möjliggör uppföljning av att varje barns utveckling är tillfredsställande.

Enligt lärarnas tolkning av likvärdighetsbegreppet är det viktigt att arbeta med likvärdighetsfrågor med eleverna. Flera respondenter betonar att ett arbete med en värdegrund är ett måste för ett arbete för likvärdighet. Lärarna säger att de i öppet klassklimat arbetar med värdegrunden med eleverna, där alla får tycka och tänka och bli behandlade med respekt. De menar att det är viktigt att ge eleverna utrymme för mycket samtal så att de kan delge varandra sina åsikter. På så sätt uppmärksammas olikheter. Genom diskussioner hävdar lärarna att eleverna lär sig av varandra, eftersom olikheterna kan tas till vara på då. En lärare säger:

> ”Vi jobbar tydligt med värdegrunden som vi kallar för GRETA. Vilket står för glädje, respekt, engagemang, trygghet och ansvar. Vi jobbar utifrån barnens utvecklingsmöjligheter, maximal utveckling strävar vi efter”.

5 Analys

Det är stor skillnad mellan hur respondenterna vill att det ska vara i verksamheten och hur de upplever att den vardagliga praktiken faktiskt är. Respondenterna uttrycker också en strävan att verksamheterna ska fungera på ett bättre sätt. I resultatet framträder organisation och pedagogik som två huvudområden som ses som centrala för en likvärdig förskola och skola i de intervjuades utsagor. Inom temat organisation handlar beröringspunkterna bland annat om bemanning, ekonomi, extra personal till de barn som är i behov av särskilt stöd och inom temat pedagogik berörs till exempel storleken på barngrupper och att tillgodose varje barns behov.

5.1 Den ideala bilden av likvärdighet

Alla respondenter i studien anser att det är viktigt att arbeta mot en likvärdig verksamhet. Respondenterna beskriver att det är viktigt att få utbildning och att få använda sin kompetens i undervisningen. Vi tolkar det som att respondenterna är medvetna om att för att barnen ska nå så långt som möjligt krävs det kompetenta

förskollärare och lärare i undervisningen. Hammarberg (1998), Dyson och Millward (2000) och Alexandersson (2009) menar samstämmigt att läraren och dennes förmåga att skapa en god undervisningssituation, med en variation av metoder och stödinsatser, är av yttersta betydelse för att barn i behov av särskilt stöd ska känna sig inkluderade. Dyson och Millward (2000) poängterar att det krävs fortbildning av all personal, särskilt i sammanhang med barn i behov av särskilt stöd. Då alla barn har olika behov, tänker vi oss att man kan applicera de här tankegångarna på samtliga barn i både förskola och skola.

Samtliga respondenter tycks sträva efter främst två saker. För det första att arbeta i smågrupper och för det andra att ge barn i behov av särskilt stöd den hjälp de behöver. För att kunna nå de två målen önskar respondenterna utökade resurser i form av fler pedagoger och dessutom ett gott samarbete med hemmen.

Flera respondenter i studien ger uttryck för att ett fördjupat lärande sker i smågrupper. Då har pedagogerna större möjligheter att se varje enskilt barn, även de barn som har lättare att tillgodogöra sig utbildningen. En respondent säger också att det är lättare för barnen att koncentrera sig i smågrupper. Flertalet av de intervjuade önskade fler pedagoger i verksamheterna, för att lättare kunna organisera grupper med färre antal barn. Med fler pedagoger i barngrupperna blir det lättare att tillgodose alla barns förutsättningar och behov. I smågrupper inkluderas barnen och de själva blir mer delaktiga och vågar ta för sig. Några av respondenterna gav uttryck för att barn lär sig av varandra. Alexandersson (2009) menar att det krävs sociala sammanhang för att lärandeprocessen ska utvecklas. Den samlade bilden av allt som respondenterna anser vara positivt med att arbeta i smågrupper tolkar vi som att med mindre barngrupper kommer man närmare idealbilden av en likvärdig utbildning. Vår uppfattning är att respondenterna har en klar bild av *hur* de ska organisera den pedagogiska verksamheten, för att förbättra möjligheterna för att varje enskilt barn ska nå så långt som möjligt.

Förskollärarna i studien menar att om det ingår barn i behov av särskilt stöd i en barngrupp så är det viktigt att gruppen tilldelas en extra person med pedagogisk kompetens utöver ordinarie bemanning. Eftersom undervisningstillfällena då underlättas antar vi att det bidrar till att barn i behov av särskilt stöd lättare kan få det stöd de behöver och därmed ökar deras chans till utveckling.

För att barnen ska få en fungerande undervisning krävs det dock mer än smågrupper och fler pedagoger. Några lärare i studien uttrycker att barn har olika förutsättningar med sig hemifrån, och att det är skillnader i vilket stöd barnen får av sina föräldrar, vilket stöds av Olsson (2009). Olsson menar att föräldrarnas utbildning, engagemang och förväntningar på sina barn är betydelsefulla faktorer för hur barnet utvecklas, och att barnens förutsättningar till utveckling ökar om föräldrarna ger stöttning. Olsson (2009) påpekar dock att skolan borde erbjuda alla elever lika möjligheter att uppnå målen oavsett stöd hemifrån, vilket kan tolkas som att stödet hemifrån egentligen inte borde öka likvärdigheten, trots att ett engagemang från föräldrar är gynnsamt för barnens utveckling.

Flera respondenter i studien har gett uttryck för att de vill kunna erbjuda barn och elever det bästa för deras fortsatta utveckling men att deras verksamheter inte tilldelas tillräckligt med pengar. För att tillgodose alla barns behov på bästa möjliga sätt behövs fler pedagoger i verksamheterna samt lärorika och spännande miljöer för

alla barn. Auer och Sandqvist (2012) menar att alla barn har rätt till en utbildning med lika kvalitet som ger dem möjlighet att nå de fastställda målen. Vår tolkning är att för att barn ska kunna få den utbildning de har rätt till behöver åtminstone en del verksamheter ges ökade ekonomiska resurser.

5.2 Den krassa verkligheten

Av resultaten i studien framgår det att på den ena undersökta skolan finns det barn som är i behov av särskilt stöd, men som inte ges det stöd de behöver. På andra skolan verkar barnen ges möjlighet till det stöd de behöver. Ovanstående stämmer med Hammarbergs (1998) beskrivning av att en del skolor är bra på att stötta de elever som behöver mer stöd medan andra är sämre på det. Deltagarna i studien talar om vikten av alla barns rättigheter till att få sina behov tillfredsställda och förutsättningar tillvaratagna. För att uppnå en likvärdig utbildning har verksamheterna ett specifikt ansvar att hjälpa de barn som är i behov av stöd, vilket Auer och Sandqvist (2012) poängterar. Av resultaten framgår att arbetet för likvärdighet i skola och förskola har lite olika inriktning. I skolan ligger fokus på att eleverna ska uppfylla målen. I förskolan läggs störst vikt vid att barnen ska få uppleva och pröva på olika aktiviteter i olika miljöer. Gemensamt är dock att respondenterna i de olika verksamheterna hävdar att för att uppnå en likvärdig utbildning ska alla barn bli sedda, deras behov tillfredsställda och deras förutsättningar tillvaratagna. Av resultaten går det att se att de undersökta verksamheterna inte ser ut så eftersom tillräckliga resurser inte finns tillgängliga.

Av resultaten framkommer det att det finns svårigheter både i förskola och i skola att tillgodose alla barn eftersom barngrupperna upplevs som för stora och personalbemanningen som för låg. Respondenternas synpunkter stämmer väl överens med Hemmingssons (2001) påstående om att stora barngrupper försvårar lärarnas arbete och därmed inverkar på barns lärande och utveckling. Förskollärarna i studien uttrycker att de har svårt att se de barn som inte är framåt. Eftersom alla barn ska bli sedda, upplevs det som bristande likvärdighet. Respondenterna betonar även att tiden inte räcker till för att möta alla barn i varje situation. Lärarna i studien uttrycker att ensamheten i undervisningen gör att de känner sig otillräckliga. Både lärare och förskollärare säger att de själva måste gå in och stödja de barn som behöver extra stöd, eftersom pedagoger utöver ordinarie bemanning inte tillsätts i tillräcklig utsträckning. Det tolkar vi som att det är en komplex situation där många behov ska tillfredställas och pedagoger känner att de inte får den uppbackning de behöver av skolledning och kommun. Framträdande i resultatet är att det finns en skillnad mellan vad respondenterna vill göra och vad de tycker är praktiskt genomförbart.

De intervjuade i studien anser att verksamheterna behöver utbildade, kompetenta pedagoger för att kunna ge en likvärdig undervisning. De vill att deras kompetenser tas tillvara och att de erbjuds fortbildning. Förskollärarna känner att det är omöjligt att hålla sig uppdaterade på alla områden. Deras önskemål om fortbildning styrks av Dyson och Millward (2000) som hävdar att fortbildning för alla som arbetar med barnen är nödvändig. Av resultaten framgår det att förskollärare i studien både ser en brist på professionellt förhållningssätt hos vissa kollegor i förskolan och att de ibland inte själva vet hur de ska förhålla sig i möten med vissa barn. Vi tolkar det som att förskollärarna vill ha större möjlighet att fördjupa och fortbilda sig i vissa ämnen än de har idag.

I studien finns flera respondenter, som upplever att deras verksamheter inte tilldelas tillräckligt medekonomiska resurser, för att kunna ge barn de bästa förutsättningarna till lärande. Det här är en viktig fråga eftersom resurserna är av betydelse för resultaten (Olsson 2009). Även det som tidigare har nämnts i analysen som gruppstorlek, kompetenshöjning och kompensatoriska åtgärder är avhängigt av ekonomiska resurser.

6 Diskussion

6.1 Metoddiskussion

Syftet med studien var att undersöka förskollärares, lärares och skolledares uppfattningar om förutsättningar för likvärdig utbildning. Denscombe (2009) menar att kvalitativa intervjuer är bra för att undersöka människors uppfattningar och erfarenheter om en viss företeelse, och då känns valet av kvalitativ metod och kvalitativa intervjuer som ett lämpligt val. Vi anser att uppdelningen av intervjuer inom respektive verksamhet var bra, eftersom det är där våra respektive huvudintressen finns. Vi anser också att det var lättare att relatera till förskollärare som blivande förskollärare och till lärare som blivande lärare. Trost (2010) och Stukát (2005) menar dock att det ligger i kvalitativa intervjuers natur att svaren skiljer sig mycket åt mellan de intervjuade vilket i sin tur leder till svårigheter att jämföra svaren och tolka resultaten. Vi upplevde mycket riktigt också svårigheter både i att jämföra svaren och att tolka resultaten.

Vi upplevde en osäkerhet hos flera av respondenterna när vi frågade efter deras definition på likvärdighet. Den osäkerheten hade kanske kunnat undvikas om frågan hade formulerats på ett annat sätt. Det kan möjligtvis kännas kravfullt att leverera en definition.

Från början arbetade vi en hel del på varsitt håll eftersom det kändes mest effektivt just då. Senare i arbetet fick vi lägga mycket tid på att få ihop rapportens alla delar till en enhet och troligtvis förlorade vi då den tid vi tidigare hade tjänat. Om vi skulle göra en liknande studie skulle vi återigen använda oss av kvalitativa enskilda intervjuer. Vi upplevde att respondenterna vågade och ville berätta om sina uppfattningar för oss och det blev vid ett flertal tillfällen fördjupade samtal.

6.2 Diskussion

Det råder delade meningar om vad innebörden av likvärdighet är. Det finns inte någon fastställd begreppsdefinition av likvärdighet enligt Svensson (2010). Auer och Sandqvist (2012) däremot menar att likvärdighet är att alla barn ska ha lika tillgång till utbildning, utbildningen ska ha lika kvalitet och dessutom ska utbildningen vara kompenserande. Deltagarna i vår studie säger att likvärdighet är när alla barn får förutsättningar att delta i verksamheten oavsett vem man är och varifrån man kommer. Barnens behov ska också tillfredställas. Det vill säga att de anser att likvärdighet omfattar lika tillgång till utbildning och kompenserande utbildning. Endast en av de intervjuade nämner att utbildningen även ska ha lika kvalitet för att vara likvärdig. Flera av respondenterna i studien berättar att de arbetar med värdegrundsfrågor när de tillfrågades om vilka förutsättningar som behövs för att uppnå likvärdig utbildning. Även om det är viktigt att arbeta med värdegrundsfrågor

ser vi inte att det ingår i den betydelse av likvärdighet som Auer och Sandqvist (2012) använder. Eftersom en av våra frågeställningar i studien är att undersöka hur lärare, förskollärare och skolledare tolkar begreppet likvärdighet så har vi med deras svar om värdegrundsarbetet i resultatdelen för att belysa hur komplext och svårtolkat likvärdighetsbegreppet är.

Ambitionen att få en likvärdig utbildning har funnits under lång tid. Det har funnits de som har strävat mot en likvärdig skola långt innan begreppet likvärdighet användes. Med införandet av obligatorisk folkskola 1842 då alla barn fick rätt att gå i skolan (Rydman 2000) togs ett tidigt steg mot likvärdig utbildning. Likvärdigheten i undervisningen har således i ett historiskt perspektiv en grund i en stegvis framväxande inkludering och tanke om jämlikhet. I och med friskolereformen kan man se både negativa och positiva aspekter utifrån begreppet likvärdighet. Von Greiff (2009) menar att likvärdigheten i skolan har minskat sedan mitten av 1990-talet.

En slutsats vi kan dra utifrån vår studie är att flera av respondenterna upplever att en del barn i deras verksamhet inte får det stöd de behöver. Respondenterna i vår studie är överens om att alla barns behov ska tillgodoses, vilket stöds av skollagen (SFS 2010:800, 1:a kap 9 §) som framhåller att utbildningen i Sverige ska vara likvärdig. Ändå berättar samtliga respondenter att de tycker att det är svårt att hinna tillmötesgå alla barns behov. I ett fall får ett barn med diagnosticerade svårigheter inte det stöd det har rätt till. Troligtvis möter fler pedagoger svårigheter att tillgodose samtliga barns alla behov. Resonemanget stöds av Hammarberg (1998) som skriver att det finns skolor som ger ett undermåligt stöd till barn i behov av särskilt stöd, och Hemmingsson (2001) som anser att strukturerna för mindre och måttliga hjälpinsatser behöver förbättras. Då Skolinspektionen (2009) framför kritik mot att många skolor har svårt att upptäcka barn som behöver kompensatoriska åtgärder och i förlängningen ge dem det stöd de behöver kan det också vara så att pedagogerna inte är medvetna om alla barn som behöver mer stöd. Konsekvenserna för de barn som inte får sina behov tillgodosedda är att de får sämre möjligheter att utvecklas och tillgodogöra sig lärande.

Den andra slutsatsen i vår studie är att det är skillnad på hur respondenterna vill arbeta och hur de påstår att de faktiskt arbetar, och att några av förändringarna som respondenterna strävar efter skulle förbättra möjligheterna till mer likvärdiga verksamheter. Det framgår i vår studie att respondenterna strävar efter att utveckla verksamheterna så att alla barns behov ska tillgodoses. Respondenterna arbetar ständigt med att stödja barnen så att de får möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. Arbetssituationen för pedagoger är dock komplex då det är många arbetsmoment och många barn att bemöta men jämförelsevis få pedagoger. Deltagarna i studien uttrycker att de tycker att de har för lite tid för varje enskilt barn. Förskollärarna önskar arbeta mer i smågrupper, och lärarna anser att klasserna är för stora för att kunna hjälpa alla barn tillräckligt, vilket också stöds av Hemmingsson (2001) som säger att stora grupper gör det svårare för läraren att göra ett bra arbete. Till viss del handlar frågan om likvärdig utbildning därmed om hur stora ekonomiska resurser skolorna och förskolorna tilldelas, då det krävs en viss mängd pedagoger för att dessa ska ha tillräckligt med tid för varje barn. Hammarberg (1998) skriver dock att det finns skolor som är bra på att stötta de elever som är i behov av särskilt stöd, och det väcker frågan om varför vissa skolor har brist på resurser och andra inte. En tänkbar anledning kan vara att de verksamheter som är bra på att ge stöd har få barn i behov av särskilt stöd. Andra anledningar kan vara att dessa prioriterar insatser till

barn i behov av särskilt stöd eller att de har rekryterat särskilt kompetenta pedagoger. Vi antar att enkom större ekonomiska resurser till verksamheterna för att anställa fler pedagoger inte löser alla problem. Hur pedagogernas arbete organiseras och vilken kompetens de har spelar rimligtvis också in.

6.3 Nya forskningsfrågor och pedagogisk relevans

Vi kan se att vår studie har pedagogisk relevans i och med att det står i skollagen (SFS 2010:800) att alla barn ska ha tillgång till en likvärdig utbildning. Dessutom är det ett ständigt omtalat ämne i media att likvärdigheten i svenska skolsystemet sjunker. Alla barn har rätt till att få en likvärdig utbildning och det bör uppmärksammas. De barn som missgynnas av bristande likvärdighet riskerar med stor sannolikhet att ha sämre möjligheter framöver. Ämnet är ytterst viktigt, då hur barn lär och utvecklas i förskolan och skolan påverkar deras framtida liv.

Likvärdighet är ett begrepp som saknar en vedertagen definition, och även om man har en definition är likvärdigheten svår att mäta. Komplexiteten i den pedagogiska verksamheten är en anledning till att det är svårt att mäta, då varje barns behov ska tillgodoses. Begreppet likvärdighet skulle kunna förtydligas och eventuellt leda till en framtida definition av begreppet. Vidare forskning skulle således kunna handla om att tydliggöra med vad och hur man ska arbeta inom förskola och skola för att uppnå likvärdighet.

Referenser

Alexandersson, U. (2009). *Stödjande rum – om elever i en inkluderande verksamhet.*
Stockholm: SPSM.

Auer, A. & Sandqvist, J. (2012). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid.* Stockholm: Skolverket.

Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Dyson, A., & Millward, A. (2000). *Schools and Special Needs: Issues of Innovation and Inclusion*. London: Paul Chapman.

Englund, T. (2005). *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Göteborg: Daidalos.

von Greiff, C. (2009). *Lika skola med olika resurser? En ESO-rapport om likvärdighet och resursfördelning*. Stockholm: Finansdepartementet.

Hammarberg, L. (1998). *Elever i behov av särskilt stöd. En temabild utgiven av Skolverket*. Stockholm: Skolverket.

Hemmingsson, H. (2001). *Tre magiska G:n – skolans insatser för elever med funktionshinder*. Stockholm: Skolverket.

Hwang, P. och Nilsson, B. (2011) *Utvecklingspsykologi.* Stockholm: Natur och kultur.

Jansson, B. (2013). *Dags för staten att ta över styrningen av svensk skola*. 3 december 2013 klockan: 16.08 Lärarnas riksförbund.

Karlsudd, P. (2012). Diskriminerande skolformer. I Elmeroth, E. (Red) *Normkritiska perspektiv. – i skolans likabehandlingsarbete.* Lund: Studentlitteratur.

Olsson M, L. (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Sammanfattande analys. Stockholm: Skolverket.

PISA (2012). *15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap*. Internationella studier, Rapport 398.

Richardson, G. (2004). *Svensk utbildningshistoria.* Lund: Studentlitteratur.

Rydman, A (2000). *En skola för alla, om det svenska skolsystemet.* Stockholm: Skolverket.

Svensk författningssamling (2010). *Skollag,* SFS 2010:800

Skolinspektionen (2009). *Vi vässar pennan*. Stockholm: Skolinspektionen och Norstedts Juridik AB/Fritzes.

Svensson, S. (2010). *Perspektiv på skolan – Om det fria skolvalets effekter på skolans likvärdigheter*. Lärarförbundet.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap.* Lund: Studentlitteratur.

Tallberg Broman, I. Rubinstein Reich, L. & Hägerström J. (2002). *Likvärdighet i en skola för alla – Historisk bakgrund och kritisk granskning*. Stockholm: Skolverket.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (2010). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98/10*. Stockholm: Skolverket.

Utbildningsdepartementet (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11*. Stockholm: Skolverket.

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie 2011:01. Stockholm.

Bilaga 1

Hej! 2013-09-10

Vi är två lärarstudenter som studerar på Mälardalens högskola en av oss med inriktning Lek, lärande och utveckling och den andra med inriktning språk och språkutveckling. Den här terminen genomför vi ett examensarbete inom kunskapsområdet pedagogik. Vi vänder oss till er för hjälp med vårt examensarbete.

Beskrivning av undersökningen
Vi vill undersöka likvärdighet i förskola/skola och kommer via intervjuer och undersökningar angående arbetssätt, miljö och material söka svar. Vi kommer jämföra med andra skolor/förskolor för att se eventuella skillnader eller likheter. Syftet är inte att värdera respondenternas svar utan att få en djupare förståelse av arbetet i förskolan/skolan utifrån barngrupp. Intervjuerna kommer spelas in men behandlas konfidentiellt och all data kommer endast att användas i denna studie. Information om era namn och förskolans namn kommer inte att anges i studien. Inspelad data kommer att förvaras säkert. Intervjun beräknas ta ca 40 min och kommer att ske under oktober månad under dagtid på en tid som passar er. Deltagandet är frivilligt och ni kan när som helst avbryta er medverkan.

Tveka inte att höra av er om ni har några frågor. Tack på förhand!

Kontaktuppgifter
Camilla Boholm, 073-xxxxxxxx
namn@student.mdh.se

Caroline Löfvenberg, 073-xxxxxxx
namn@student.mdh.se

Handledare:
Jonas Nordmark – namn.namn@mdh.se

Bilaga 2

Frågeguide Förskolorna

Inledningsfrågor:
Hur länge har du arbetat som förskollärare/förskolechef?
Vad är ditt specialintresse inom ditt yrke?

Huvudfrågor:
Vad betyder likvärdighet för dig?

Varför ska man arbeta för en likvärdig förskola/skola?

Hur uppnår man likvärdighet?

Hur ser du på förutsättningarna för likvärdighet?

Vad är svårigheterna med ett arbete mot likvärdighet?

Vad är möjligheterna med ett arbete mot likvärdighet?

Hur tillgodoser ni barn i behov av särskilt stöd så att de får tillgång till likvärdig utbildning?

Avslutningsfrågor:
Är det något du vill förtydliga?
Är det något du tycker jag har glömt?

Bilaga 3

Frågeguide skola

Inledningsfrågor:

Hur länge har du arbetat som lärare/biträdande rektor?

Har du någon inriktning på din utbildning?

Huvudfrågor:
Vad står begreppet likvärdighet för?

Varför ska man arbeta för en likvärdig skola?

Hur uppnår man likvärdighet?

Hur ser du på förutsättningarna för likvärdighet?

Vad är svårigheterna och möjligheterna med ett arbete mot likvärdighet?

Hur tillgodoser ni barn i behov av särskilt stöd så att de får tillgång till likvärdig utbildning?
.
Är det någon skillnad på lika tillgång till utbildning och likvärdig utbildning och isf vad är skillnaden?
.
Hur är undervisningen anpassad till varje elev?

Det är prat om att likvärdighet har att göra med att elever ska nå målen i skolan. Och om resultat och kvalitet. Hur arbetar man för att alla elever ska nå målen?

Vad gör man om man märker att en elev inte kommer nå målen?

Avslutningsfrågor:

Är det något du vill förtydliga?

Arbetsfördelning Bilaga 4

I inledningsfasen av arbetet gjorde vi upp gemensamma riktlinjer för studien. Vi gjorde ett gemensamt missivbrev och diskuterade fram hur frågeguiderna skulle se ut. Vi har under arbetet arbetat en del var för sig, men delgett varandra fortlöpande. Vi har haft en ständigt pågående diskussion om arbetets alla delar. Då Caroline kommer att arbeta inom förskola och Camilla inom skola föll det sig naturligt att vi gjorde intervjuer inom respektive skolform. Vad gäller litteratur har vi delat upp läsandet och sammanfattningen av olika rapporter då vi inte ansåg det tidsmässigt möjligt att båda skulle hinna fördjupa sig i allt. När det gäller det slutliga skrivandet har vi haft huvudansvar för olika delar men vi har delgett varandra information från de olika delarna, studierna och bearbetat texten tillsammans.